

УДК 340.14

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-17

А. С. ЖАК

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НАРОДНОГО СУДУ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ РАД (1917–1918 рр.)

Аналізуються передумови формування радянської моделі судуоустрою на українських землях. Характеризуються погляди лідерів «лівих» партій на основні завдання та принципи формування нової судової системи. Розглядається еволюція інституту народного суду в перший період становлення радянської влади. Висловлюється думка, що процес судового будівництва у перший період мав стихійний характер, водночас модель народного суду, розбудована на українських землях, була подібна до російського аналогу і базувалася на принципах виборності суддів та широкого залучення трудових класів до здійснення судочинства.

Ключові слова: ради, судуострій, недоторканність суддів, виборність суддів, народний суд, народні засідателі.

Zhak Anatolii. The people's court establishment in the Ukrainian people's republic of soviets (1917–1918)

The preconditions for the formation of the Soviet model of the judiciary in Ukraine are analyzed. The views of the «left» parties' main leaders on the key tasks and principles of a new judicial system formation are characterized. The evolution of the «people's court» in the Soviet rule establishment period is under review.

It is believed, that primarily the judicial process was considered to be spontaneous, while the model of the people's court built in Ukraine was similar to the Russian one, being based on the principles of judges electivity, with the working classes involved in the administration of justice.

Key words: soviets, the judiciary, judges' immunity, judges electivity, the people's court, people's assessors.

Одним з актуальних завдань сучасної вітчизняної історико-правової науки є «виявлення, узагальнення та оцінка організації і діяльності судової влади на різних відтинках вітчизняної історії від античних часів і до сучасності» [1]. Водночас в останній період спостерігається певна диспропорційність у історико-юридичних дослідженнях судової влади — основна частина

публікацій присвячена дореволюційним судовим інститутам, натомість функціонування радянських судових установ, зокрема так званих народних судів, залишилося поза увагою науковців. Натомість розуміння причин виникнення та особливостей функціонування цієї судової моделі може дати ґрунтовний матеріал для усвідомлення сучасних проблем українського судочинства, яке продовжує перебувати під впливом радянського минулого. Тож актуальним, на нашу думку, є звернення уваги на проблему формування народних судів у перший період їх зародження.

Державно-політичний розвиток радянської України, особливо в перший період її існування, не можна розглядати поза контекстом розвитку радянської Росії та СРСР. Державно-правові інститути, що з'являлися на українських землях, у більшості випадків були тісно пов'язані або ставали логічним продовженням аналогічних процесів та інститутів, зародження яких відбувалося в радянській Росії. Саме тому аналіз історії розвитку інституту народного суду в українській правовій системі, на нашу думку, слід проводити паралельно з дослідженням історії становлення та розвитку цього інституту спочатку в радянській Росії, а пізніше – в СРСР.

Характеризуючи перші кроки радянської влади після перемоги революції в Петрограді, слід зазначити, що в літературі, присвяченій історії становлення радянського судочинства та судоустрою, склалася та домінує точка зору про цілеспрямований характер радянського судового реформування, початок якого було покладено Декретом №1 про суд, який став основою формування принципово нової, такої, що суттєво відрізнялася від буржуазної, судової системи [2]. Проте подібний підхід є сумнівним і не відповідає дійсності з низки причин:

По-перше, слід відзначити, що більшовицька партія не мала чіткого плану реформування судової системи та остаточно сформованої моделі участі народу у здійсненні правосуддя. Висловлювалися лише загальні гасла щодо необхідності руйнації «буржуазного судоустрою» та побудови на його місці «справжнього народного суду». Зміст терміна «народний суд», що використовувався у фразеології представників лівих політичних сил у дореволюційний період, мав досить розпливчас-

тий характер. Для реформування судової системи за основу планувалося взяти досвід Паризької Комуни, що, як вважають дослідники, була для керівників більшовицької партії взірцем для розбудови нової радянської держави [3]. При цьому, як правило, звертали увагу на такі аспекти майбутнього судового будівництва: відповідне соціальне походження судді, виборність суду населенням та можливість відкликання судді рішенням його виборців. Зазначені принципи були зафіксовані у програмних документах соціал-демократів (1903 р.) та політичній програмі партії есерів (1906 р.) [4]. Водночас далі декларування принципу виборності суддів ці документи не йшли, тож, як слушно зауважує В. Биков, «не зважаючи на усі декларації, незрозумілим залишається, яким російські соціалісти вбачали цей «виборний» суд» [5]. Нерозробленими у партійних документах та теоретичних публікаціях прихильників лівих політичних сил були й інші питання, пов'язані насамперед з особливостями функціонування нового народного суду та правового статусу народного судді (його права та обов'язки, гарантії діяльності, відповідальність тощо).

По-друге, серед комплексу актів, що були прийняті новою владою з метою легітимізації подій у Петрограді та статусу нового уряду, не було жодного нормативно-правового акту, який би стосувався судової системи. Навіть серед радянських дослідників не всі відносили Декрет «Про суд» до комплексу «перших декретів» радянської влади [6].

По-третє, самі учасники тих подій, представники більшовицької партії, у своїх спогадах визнавали, що проблема реформи судоустрою та судочинства була для них другорядною, такою, що не потребувала негайного втручання. Так, П. Стучка згадував, що в лютому 1917 р. «про право, про правосуддя взагалі немовби забули» [7].

Подібний підхід не міг не вплинути на процес розвитку судової системи у післяреволюційний період, який набув стихійного, некерованого характеру [8]. Як наслідок, на землях Наддніпрянської України, паралельно із старими судовими установами, почали утворюватися нові суди, які взяли на себе функцію здійснення правосуддя. Що ж являли собою ці нові суди та які нові принципи були покладені в основу їх діяльності?

Новим судам був притаманний переважно колегіальний характер: вони склалися з декількох суддів або представників народу [9]. Можна зробити передбачення, що ідея колегіального судочинства випливала з ідеї та практики громадського судочинства (вічові, копні, волосні суди тощо). Особливо популярною ця ідея була в сільській місцевості, де громада здавна відігравала провідну роль у житті селян, однак і в містах, зважаючи на тісний зв'язок між молодим пролетаріатом та селом, подібні форми судочинства теж повинні були знайти підтримку.

Другою особливістю суду був його виборний характер – як судді, так і представники окремих суспільних прошарків, що брали участь у судових засіданнях, обиралися громадою безпосередньо або через представницькі органи. Під час виборів увага зверталася насамперед не на професійні якості особи (знання, досвід роботи в судовій сфері тощо), а на соціальну та партійну належність, а також особистісні якості. На жаль, майже цілковита відсутність матеріалів діловодства у цих органах не дає можливості отримати повноцінний портрет тогочасного засідателя, однак певні уявлення можна скласти на основі різноманітних спогадів та уривків із газетних публікацій. Аналіз останніх показує, що, як правило, обрані особи були переважно пролетарського походження, натомість представників так званого «нетрудового елемента» ми в цих судах практично не зустрічаємо [10]. Основний акцент під час добору кандидатів робився на чесність, шанованість у громаді, відданість революційній справі.

Статус обраних населенням народних суддів у цих судах, обсяг їх прав та обов'язків не мали точного формального визначення. Однак у діяльності судів одразу проявилася характерна риса, яка, безумовно, імпонувала представникам більшовицької партії – відмова від використання старого законодавства як основного джерела права, натомість винесення рішення на основі існуючих звичаєвих норм або моральних переконань. Така позиція народних представників цілком співпадала з поглядами лідерів більшовицької партії, які вважали, що суд не повинен обмежувати себе формально визначеними правовими нормами, а при прийнятті рішень керуватися революційною совістю та правосвідомістю.

Отже, задовго до офіційного запровадження інституту народного суду на землях колишньої Російської імперії, у тому числі в українських губерніях, починають формуватися судові органи, характерною рисою яких стає широке залучення представників народу до здійснення судочинства.

Стихійне та безконтрольне становлення нової судової системи не могло бути повністю прийнятним для нової влади. Хоча рядові партійці й убачали у цьому процесі реалізацію основних положень марксизму про відмирання державної машини, проте вище партійне керівництво досить швидко змушене було визнати раціональність твердження В.Леніна про необхідність збереження на перехідний етап інституту державної влади. Попервах потреба у встановленні контролю за більш важливими державними структурами (органи влади, підприємства, воєнізовані формування тощо) змусила відсунути на другий план реформування судової системи. Однак із часом потреба у створенні єдиної судової системи стає дедалі гострішою.

«Декретом про суд» від 24 листопада 1917 року (далі – Декрет № 1) було визначено правовий статус нового судового органу – народного суду [11]. При підготовці Декрету і визначенні майбутнього судоустрою більшовики не могли не враховувати низку принципових моментів, які, на нашу думку, безумовно, вплинули на їх зміст. По-перше, якби нова влада не прагнула використати суд як підконтрольний їй каральний орган, спрямований проти її противників, у чому досить часто звинувачують більшовиків, вони не могли відступитися від проголошених напередодні революції гасел щодо демократичності, виборності та колегіальності судів. По-друге, слід було враховувати реальну практику судочинства та судоустрою, яка сформувалася одразу після революції, і суттєві відмінності від неї могли бути негативно сприйняті населенням. По-третє, наявність коаліції з есерами, які мали власне бачення судової реформи, об'єктивно змушувала більшовиків шукати компроміси при розробці перших декретів. Саме прагненням до такого компромісу більшість дослідників пояснює збереження залишків старої судової системи – мирових суддів та їх прямої виборності [12].

На українських землях, через об'єктивні причини – напівлегітимний характер радянської влади на місцевому рівні та фор-

мування власної моделі української державності та судочинства (визначені Центральною Радою), процес нормативного оформлення народних судів був загальмований. Ситуація кардинально змінюється після проголошення в грудні 1917 р. Української Народної Республіки Рад та її входження до складу РРФСР в якості федеративної частини. Подібні зміни не могли не позначитися на її правовій та політичній системі. Новосформований уряд Радянської України бере за основу структуру органів влади РРФСР та поширює на українські землі дію нормативно-правових актів, прийнятих Раднаркомом, а також доповнює їх своїми постановами. Не оминув цей процес і судову систему.

Початок становлення народного суду в Україні слід вести від 1918 року. Ми не можемо погодитися з думкою окремих авторів, які пропонують вважати відправною точкою існування народного суду «Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали УСРР» від 19 лютого 1919 року [13]. Подібний підхід не є науково обґрунтованим, оскільки ще 4 січня 1918 року була видана Постанова Народного секретаріату «Про введення народного суду в Україні» (далі – Постанова від 04.01.1918), яку слід вважати першим нормативним актом про народний суд в Україні [14]. Зміст цього документа свідчить, що в його основу були покладені основні положення Декрету №1. Зокрема, він передбачав негайну ліквідацію всієї старої судової системи, запровадження місцевих народних судів (дільничні, повітові та міські) та революційних трибуналів. Зупинимось детальніше на характеристиці моделі нового радянського народного суду та спробуємо визначити, чи існували відмінності між судами, утвореними на українських та російських землях.

Нова структура судоустрою передбачала утворення судів двох видів: народного суду, що повинен був розглядати більшість справ цивільного та кримінального характеру, та революційного трибуналу, який створювався як орган боротьби з контрреволюцією і здійснював розгляд «політичних злочинів». Характерно, що обидва документи – і Декрет № 1, і Постанова від 04.01.1918 року не передбачали існування апеляційної та касаційної інстанцій. Фактично рішення дільничних народних судів одразу ставали остаточними і підлягали безумовному виконанню. Згодом російська влада частково виправила цей недолік, передбачивши

у Декреті №2 існування другої інстанції — окружних судів [15]. Натомість українська радянська держава на першому етапі існування продовжувала «користуватися» одноланковим народним судом.

Територіальна організація та юрисдикція народного суду багато в чому були подібні до моделі мирових судів Російської імперії. За основу при їх формуванні брався адміністративно-територіальний поділ, а також враховувалася кількість населення, що проживало на цій території: дільничні народні суди засновувалися з розрахунку один суд на десять тисяч мешканців, повітові суди — по одному в кожному повіті, а міські суди — по одному в кожному місті, виокремленому з повіту (ст. 6-7 Постанови від 04.01.1918).

На розгляд дільничних народних судів потрапляли дрібні цивільні справи з сумою позову до 5000 карбованців та справи про вчинення незначних кримінальних злочинів, за які передбачалося покарання у вигляді штрафу не більше 5000 карбованців одного року тюрми (ст. 5 Постанови від 04.01.1918). Неважко помітити значну схожість подібного підходу зі ст. 33 Статуту кримінального судочинства та ст. 29 Статуту цивільного судочинства 1864 року [16]. Така подібність, на нашу думку, обумовлювалася цілком об'єктивними чинниками. По-перше, відсутність розроблених власних проектів судової реформи змушувала більшовиків використовувати дореволюційне законодавство у тій частині, що не суперечила загальним принципам нової моделі державної влади. По-друге, зазначений устрій та юрисдикція спиралася на існуючу в країні модель та кореспондувалися з усталеними знаннями і досвідом більшості населення, а отже, процес поширення цих судових органів не мав супроводжуватися болісною ломкою, що могло загрожувати відторгненням нового народного суду. Водночас сам мировий суд більшовики сприймали як небажаного і непотрібного конкурента, тож одразу перейшли до його ліквідації. Причому на території України цей процес відбувався значно інтенсивніше, ніж у Радянській Росії. Якщо Декрет № 1 передбачав лише призупинення діяльності мирового суду, то Постанова від 04.01.1918 року містила імперативну норму про його повну ліквідацію.

Відповідно до Постанови від 04.01.1918 року до складу народних судів входили десять народних суддів — два постійних та вісім чергових, а справи повинні були розглядатися колегіально — за участю одного постійного судді та чотирьох чергових суддів (ст. 7 Постанови від 04.01.1918). Порівнюючи цю структуру народного суду зі змістом Декрету №1, неважко помітити певні відмінності в організації народних судів на українських землях. По-перше, у Декреті №1 відсутнє визначення загальної кількості суддів у штаті народного суду, натомість українське законодавство обмежує їх 10 особами [17]. По-друге, в українських народних судах було майже вдвічі розширено колегію народних засідателів (в термінології українського нормативного акту — «чергових суддів», однак аналіз змісту їх функцій дає підстави говорити, що йдеться саме про народних засідателів), і замість двох осіб, передбачених Декретом про суд № 1, на українських землях до складу народного суду входили чотири особи. Збільшення кількості народних засідателів свідчило, на нашу думку, про прагнення місцевих більшовиків розширити народне представництво у суді, посилити авторитет рішень суду тощо.

Посади народного судді та народного засідателя формально були виборними, як це і декларувалося радянським керівництвом. Водночас на відміну від посади судді, при заміщенні якої передбачалося проведення прямих виборів, для народних засідателів був передбачений інший порядок — обрання здійснювалося через місцеві представницькі органи (Ради), які повинні були складати списки кандидатур. Сама процедура виборів мала деформалізований характер — у нормативних актах не визначалися основні вимоги до кандидатур народних суддів, не закріплювався порядок висунення та схвалення кандидатур суддів та народних засідателів тощо. Більшість із цих питань, як і загалом правовий статус представників нової судової влади, не були юридично окреслені, тож тривалий час місцеві органи радянської влади на власний розсуд вирішували кадрові, організаційні та фінансові питання, пов'язані з функціонуванням нової судової установи.

У перших нормативних документах щодо діяльності народного суду відсутні й юридичні гарантії діяльності суддів. Натомість достатньо чітко проявилися негативні тенденції, які свідчили

про звуження незалежності суддів, навіть порівняно з дореволюційним періодом. Як відомо, більшовики відкидали концепцію поділу влади, а відповідно і положення про необхідність забезпечення суду гарантій від невтручання у його діяльність інших органів влади. Крім того, послідовно проводилася думка про необхідність запровадження імперативного мандату, в рамках якого передбачалася можливість відкликання усіх виборних посадових осіб, у тому числі суддів. Як наслідок впливу цих поглядів у Постанові від 04.01.1918 року було зроблено суттєвий відступ від принципу незалежності суддів, який до того вважався обов'язковим елементом правового статусу судді – проголошено право населення у будь який момент відкликати суддю та призначити нові вибори (ст. 9 Постанови від 04.01.1918). Цікаво відзначити, що російський Декрет № 1 не містить подібного положення, хоча сам інститут відкликання був прописаний у партійній програмі більшовиків. Відсутність чітких підстав та механізму відкликання робила це право юридичною фікцією, однак радянськими дослідниками воно демонструвалося як одне з ключових досягнень нової влади [18].

Одразу після прийняття Постанови від 04.01.1918 року радянська влада почала організацію народних судів на території України. Першим кроком у цьому напрямку стало вирішення організаційно-кадрових питань функціонування нових судів. Так, 18 січня народний секретар у судових справах запропонував усім Радам України скласти списки постійних і чергових суддів, поділити місто чи повіти на дільниці й розпочати роботу судів [19]. Складати списки кандидатів доручалося не лише Радам, а й їх виконавчим органам – виконкомам. Подібне рішення викликало неоднозначну оцінку вчених. З одного боку, важко заперечити тезу радянських дослідників про те, що в умовах військово-революційного часу функціонування виконкомів, на відміну від Рад, було стабільнішим, а отже, ефективнішим, і дозволяло належним чином забезпечувати реалізацію права громадян на участь у здійсненні правосуддя [20]. Водночас сучасні дослідники висловлюють думку, що передача виборів народних засідателів та суддів від представницьких органів до виконавчих комітетів мала більш прагматичну мету – залишити контроль за цією процедурою в руках

більшовицької партії [21]. Як свідчить статистика, на більшості українських земель, особливо в сільській місцевості, більшовики не домінували в Радах, через потужний вплив партії есерів, фракції яких протягом 1917-1918 рр. переважали за чисельністю у місцевих представницьких органах [22]. Таким чином, єдино можливим способом впливу на вирішення кадрових питань у судовій сфері була їх передача в руки виконкомів, де позиції більшовицької партії були значно міцнішими.

Відомості, що дійшли до нашого часу, не дають можливості повноцінно представити процес формування народних судів у перший період їх діяльності. Слабкість радянської влади, постійна зміна політичної ситуації, відсутність нормальної практики діловодству новостворених органах – усе це призвело до того, що джерельна база цього періоду щодо судоустрою є доволі вузькою, а інформація має фрагментарний характер. Наявні матеріали дають змогу говорити, що перша кампанія формування списків народних засідателів відбувалася наприкінці зими – напочатку весни 1918 року переважно у містах Східної та Південної України, що продовжували перебувати під контролем радянської влади. Хоча, як ми зазначили вище, в нормативних актах не було визначено особливих вимог щодо кандидатів у народні засідателі, місцеві виконкоми Рад селянських, солдатських та робітничих депутатів, керуючись теорією «диктатури пролетаріату», здійснювали їх відсів за «трудовим» принципом – право бути народним засідателем надавалося переважно «пролетаріату» (селянам, робітникам, солдатам), натомість вихідцям і з «нетрудових», «експлуататорських» прошарків доступ до цієї посади був ускладнений [23].

Формуючи списки кандидатів на посади суддів та засідателів, місцева влада стикнулася з низкою організаційних проблем, які ускладнювали функціонування нового інституту. Так, населення не завжди виявляло належну ініціативу і не поспішало добровільно брати на себе функцію учасника судового процесу, оскільки її здійснення на громадських засадах, без належної компенсації, сприймалося громадою як обтяжлива повинність, виконання якої слід усіляко уникати [24]. В результаті дефіцит кадрового складу призводив до сповільнення темпів розбудови нової судової системи.

Крім матеріальних проблем, на заваді функціонування народного суду стали умови венного часу – місцевий апарат був зорієнтований насамперед на вирішення суто військових проблем, натомість завдання організації нових судів відходило на другий план. Як наслідок, на початку 1918 року народні суди виникли переважно у великих містах України, де радянська влада отримала найбільш потужну підтримку. Зокрема, 14 дільничних народних судів, які замінили камери колишніх мирових суддів, функціонували в Харкові вже у лютому 1918 року. Протягом зими-весни 1918 року відбулося становлення народних судів та революційних трибуналів також у Луцьку, Житомирі, Вінниці, Умані тощо [25]. В інших регіонах, насамперед сільській місцевості, народні суди взагалі не розпочали свою діяльність або вибори народних суддів та засідателів відбувалися вже напередодні падіння радянської влади на Україні.

Таким чином, процес утворення народних судів на українських землях бере свій початок ще до організаційної діяльності радянської влади. Новостворені судові установи спиралися на історичні традиції судочинства і передбачали залучення пролетарського населення до здійснення судочинства. З січня 1918 року стихійний процес судового будівництва отримує нормативне підґрунтя у вигляді спеціальних актів радянської влади. Нова, радянська модель народного суду спиралася на такі принципи: виборність суддів, колегіальність розгляду справ, залучення до розгляду справ засідателів із робітників і селян, публічність тощо. Водночас, попри подібності, українська модель народного суду характеризувалася своїми відмінностями, зокрема ретельнішою нормативною-правовою базою, розширеним складом народних засідателів. Процес розбудови народного суду на українських землях не набув завершеного характеру і був перерваний поразкою радянської влади 1918 року.

1. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / за ред. І. Б. Усенко. Київ: Наук. думка, 2014. С. 5. 2. Дзидзоев Д. Становление советской судебной системы (1917-1930). *Вестник Владикавказского научного центра*. 2008. № 4. С. 42; Крыленко Н.В. Суд и право в СССР. Ч. I. Основы судоустройства. Москва: ГИЗ, 1927. С. 114; Лезов И.Л. Судебное строительство на местах в первые месяцы советской власти. *Вестник Московского государственного*

го університета. Серія 11. Право. 1998. № 1. С. 115. 3. Зайчук В. Ленін про соціалістичне правосуддя. *Радянське право*. 1969. № 3. С. 4; Крыленко Н.В. Ленин о суде и уголовной политике. Москва: Совиздат, 1935. С. 12.

4. Партия социалистов-революционеров. Программа и организационный Устав. [Б. м.]: Тип. партии социалистов-революционеров, 1906. С. 25; Программа Российской социал-демократической рабочей партии. *Программы главнейших русских партий*. Москва [Б. м.], 1917. С. 12.

5. Буков В.А. От российского суда присяжных к пролетарскому правосудию: у истоков тоталитаризма. Москва: Археографический центр, 1997. С.187. 6. Берман Я. Декреты Октября. *Советское государство*. 1933. № 6. С. 4. 7. Стучка П. Пять лет революции права. *Еженедельник советской юстиции*. 1922. № 44-45. С. 3. 8. Судова влада в Україні. С. 360-361.

9. Диденко М.П. Создание советского суда в УССР. *Ученые записки Харьковского юридического института*. Харьков: Изд-во Харьковского юрид. ин-та, 1957. Т. XI. С. 34-35; Сусло Д.С. Історія суду радянської України (1917-1967). Київ: Вид-во Київського університету, 1968. С. 7.

10. Жезлов Ф. У истоков советского правосудия. *Советская юстиция*. 1977. № 19. С. 16. 11. Декрет СНК «О суде» от 24 ноября 1917 г. *Декреты Советской власти*. Т. I. Москва, Гос.изд-во полит. лит., 1957. С. 124-126.

12. Дзидзоев Д. Цит. работа. С. 42-43; Мишунин П. Из истории первого декрета о суде. *Вопросы истории*. 1949. № 4. С. 11. 13. Міхеєва О.К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі (1919-1929). Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. С. 132. 14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Оп.1. Ф.3160, спр. 1. 15. Декрет СНК «О суде» от 15 февраля 1918 г. *Декреты Советской власти*. Т. I. Москва: Госполитиздат, 1957. С. 467. 16. Судебные уставы 20 ноября 1864 года с изложением рассуждений, на коих они основаны. Санкт-Петербург: Тип. 2. Отд. соств. е. и. в. канцелярии, 1867. Ч. 1-2. С. 42. 17. Декрет СНК «О суде». С. 467. 18. Диденко М.П. Цит. работа. С. 56. 19. Кондуфор Ю.Ю. Великий Октябрь на Украине. Киев: Радянська школа, 1986. С.106. 20. Антонова Л. Великая Октябрьская революция и создание народных судов (1917-1918 гг.). *Правоведение*. 1969. № 3. С. 86; Жезлов Ф. Цит. работа. С. 17. 21. Верещагина А.В. Декрет №1 о суде: история подготовки и его содержание. *Журнал российской права*. 2011. № 6. С. 106. 22. Висоцький О.Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. Київ: Основні цінності, 2004. С. 62. 23. Буков В.А. Цит. работа. С. 372. 24. Мулева М.И. Реализация принципа выборности судей по первым декретам советской власти о суде (1917-1918 гг.). *Вестник Саратовской государственной академии права*. 2011. № 2. С. 157. 25. Диденко М.П. Цит. работа. С. 40.

References

1. Судова влада в Україні: історичні витoki, закономірності, особливості розвитку : монографія / За ред. І. В. Usenko. Київ: Nauk. dumka, 2014. S. 5.
2. Dzidzoev D. Stanovlenie sovetskoy sudebnoy sistemy (1917-1930). *Vestnik Vladikavkazskogo nauchnogo tsentra*. 2008. № 4. S. 42; Krylenko N.V. Sud i pravo v SSSR. Ch. I. Osnovy sudoustroystva. M.: GIZ, 1927. S. 114; Lezov I.L.

Sudebnoe stroitelstvo na mestakh v pervye mesyatsy sovetsoy vlasti. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta*. Ser. 11 Pravo. 1998. № 1. S. 115.

3. Zaychuk V. Lenin pro sotsialistichne pravosuudya. *Radyanske pravo*. 1969. № 3. S. 4; Krylenko N.V. Lenin o sude i ugovolnoy politike. M.: Sovizdat, 1935 S. 12.

4. Partiya sotsialistov-revolutsionerov. Programma i organizatsionnyy Ustav. [B. m.]: Tip. partii sotsialistov-revolutsionerov, 1906. S. 25; *Programma Rossiyskoy sotsial-demokraticheskoy rabochey partii Programy glavneyshikh russkikh partiy*. M. [B. m.], 1917. S. 12.

5. Bukov V.A. Ot rossiyskogo suda prisyazhnykh k proletarskomu pravosuudiyu: u istokov totalitarizma. M.: Arkheograficheskiy tsestr. 1997. S. 187.

6. Berman Ya. Dekrety Oktyabrya. *Sovetskoe gosudarstvo*. 1933. № 6. S. 4.

7. Stuchka P. Pyat let revolyutsii prava *Yezhenedelnik sovetskoy yustitsii*. 1922. № 44-45 S. 3.

8. Sudova vlada v Ukraïni. Tsit. pratsya. S. 360-361.

9. Didenko M.P. Sozdanie sovetskogo suda v USSR *Uchenye zapiski Kharkovskogo yuridicheskogo instituta*. Kharkov: Izdanie Kharkovskogo yuridicheskogo instituta, 1957. Tom XI. S. 34-35.

Suslo D.S. Istoriya sudu radyanskoï Ukraïni (1917-1967). K.: Vidavnitstvo Kiïvskogo universitetu, 1968. S. 7.

10. Zhezlov F. U istokov sovetskogo pravosuudya *Sovetskaya yustitsiya*. 1977. № 19. S. 16.

11. Dekret SNK «O sude» ot 24 noyabrya 1917 g. *Dekrety Sovetskoy vlasti*. T.I. M., Gos.izd-vo polit.literatury, 1957. S. 124-126.

12. Dzidzoev D. Tsit. rabota. S.42-43; Mishunin P. Iz istorii pervogo dekreta o sude // *Voprosy istorii*. 1949. № 4. S. 11.

13. Mikheeva O.K. Kriminalna zlochinnist i borotba z neyu v Donbasi (1919-1929). – Donetsk: Skhidniy vidavnichiy dim, 2004. S. 132.

14. Tsentralniy derzhavniy arkhiv vishchikh organiv vladi ta upravlinnya Ukraïni. Op.1. – F.3160, spr 1.

15. Dekret SNK «O sude» ot 15 fevralya 1918 g. *Dekrety Sovetskoy vlasti*. T. I. M.: Gospolitizdat, 1957. S. 467.

16. Sudebnye ustavy 20 noyabrya 1864 goda s izlozheniem rassuzhdeniy, na koikh oni osnovany. S.-Pb.: Tip. 2 Otd. sobstv. e. i. v. kantselyarii, 1867. Ch.1-Ch.2. S. 42.

17. Dekret SNK «O sude» Tsit. pratsya. S. 467.

18. Didenko M.P. Tsit. rabota. S.56.

19. Kondufor Yu.Yu. Velikiy Oktyabr na Ukraine. Kiev: Radyanska shkola, 1986. S. 106.

20. Antonova L.I. Velikaya Oktyabrskaya revolyutsiya i sozdanie narodnykh sudov (1917-1918 gg.) *Pravovedenie*. 1969. № 3. S.86; Zhezlov F. Tsit. rabota. S. 17.

21. Vereshchagina A.V. Dekret № 1 o sude: istoriya pidgotovki i ego sodержanie *Zhurnal rossiyskogo prava*. 2011. № 6. S. 106.

22. Visotskiy O.Yu. Ukraïnski sotsial-demokrati ta eseri: dosvid peremog i porazok. K.: Osnovni tsinnosti, 2004. S. 62.

23. Bukov V.A. Tsit. rabota. S. 372.

24. Muleva M.I Realizatsiya printsipa vybornosti sudey po pervym dekretam sovetskoy vlasti o sude (1917-1918 gg.) *Vestnik Saratovskoy gosudarstvennoy akademii prava*. 2011. № 2. S. 157.

25. Didenko M.P. Tsit. rabota. S. 40.

Zhak Anatolii. The people's court establishment in the Ukrainian people's republic of soviets (1917-1918)

The preconditions for the formation as well as the main features of the Soviet model of the judiciary in Ukraine, namely the people's court in the People's Republic of Soviets period are analyzed (December 1917-May 1918). The interest to this issue is stipulated by the need to understand the causes and

peculiarities of the Soviet judicial model functioning. It can provide sufficient grounds to understand the current problems of the Ukrainian judiciary, which is being continually influenced by the Soviet past.

The article considers the preconditions for the Soviet judicial model formation. It has been indicated that the model of the «people's court» of the Paris Commune period, having being influenced by the works of K. Marx and F. Engels, was used as the basis of the new model of the judiciary. The main principles of the new judicial model proposed by Marxists were the following: judges electivity, the right to elect and be elected to the judge's position of the «working classes», as well as social and legal responsibility of judges to the voters.

The analysis of the judiciary formation practice shows that in both Ukrainian and Russian governorates, judicial bodies had begun to be formed even before the official introduction of the institution of «people's court». The bodies were characterized by the involvement of the representatives of people in the administration of justice. The activity of such judicial bodies accorded with the historical traditions and legal culture of the population and did not cause rejection from the community.

The standardization of the new judicial model and Soviet judicial formation in Ukraine had been significantly influenced by the Soviet Russia, which led to the identity of many elements both of the Russian and Ukrainian «people's courts». Both courts embodied certain elements of the pre-revolutionary magistrate's court (in particular, with regard to determining their jurisdiction). Their activity was based on the principles of judges electivity and challenge, free judicial creativity, involvement of the working classes in the administration of justice.

At the same time, despite the similarities, the Ukrainian model of the people's court was different. Its laws and regulations were considered to be worked out more thoroughly, the court structure was regulated and composition of people's assessors was expanded.

Key words: Soviets, the judiciary, judges' immunity, judges electivity, the people's court, people's assessors.